

<https://doi.org/10.62837/2024.10.54>

AGHAYEVA SEVDA

*Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, the scientific article written by, an English teacher at the Department of Romano-Germanic Languages, Baku Slavic University, on the topic of Teaching methods of English language and literature teachers
Email: agayevasevda34@gmail.com*

İNGİLİS DİLİ VƏ ƏDƏBİYYATI MÜƏLLİMLƏRİNİN FƏNNİ TƏDRİS ETMƏ METODLARI XÜLASƏ

İngilis ədəbiyyatı müəllimlərinin fənni tədris etmə metodları, tələbələrin ədəbiyyata olan marağını artırmaq və kritik düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək məqsədini güdür. Müəllimlər müxtəlif yanaşmalarla, məsələn, analitik müzakirələr, qrup işləri, yaradıcılıq layihələri və multimedialı təqdimatlar vasitəsilə dərs prosesini zənginləşdirirlər. Tədris metodlarından biri, klassik və müasir ədəbiyyat əsərlərini müqayisə edərək, tələbələrin konteksti anlamalarına kömək etməkdir. Ayrıca, müəllimlər interaktiv öyrənmə metodlarına, məsələn, dram, rol oyunları və yazılı ifadə tapşırıqlarına da yer verərək, şagirdlərin duyğusal və analitik əlaqələrini gücləndirirlər. Müasir texnologiyanın istifadəsi, məsələn, ədəbiyyat forumları və onlayn resurslardan yararlanma, dərs prosesini daha cəlbədicə edir. Müəllimlər, fərdi öyrənmə tərzlərini nəzərə alaraq, fərqli qruplar üçün uyğunlaşdırılmış tapşırıqlar təqdim edirlər. Ümumiyyətlə, İngilis ədəbiyyatı müəllimlərinin metodları, tələbələrin ədəbiyyatı daha dərinlən anlamasına və ədəbi yaradıcılıq bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə yönəlib. Bu yanaşmalar, tələbələrin düşüncə qabiliyyətini artıraraq, onları daha müstəqil və yaradıcı düşünən fərdlər halına gətirir.

Açar sözlər: *İngilis dili, ədəbiyyat, müəllim, tədris, metodlar*

SUBJECT TEACHING METHODS OF ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE TEACHERS SUMMARY

English literature teachers' teaching methods aim to increase students' interest in literature and develop critical thinking skills. Teachers enrich the learning process through various approaches, such as analytical discussions, group work, creative projects, and multimedia presentations.

One teaching method is to help students understand context by comparing classic and contemporary works of literature. In addition, teachers strengthen students' emotional and analytical connections by introducing interactive learning methods, such as drama, role-playing, and written expression tasks.

The use of modern technology, for example, using literature forums and online resources, makes the learning process more engaging. Teachers provide tailored exercises for different groups, taking into account individual learning styles.

In general, the methods of English literature teachers are aimed at students' deeper understanding of literature and the development of literary creativity. These approaches increase students' thinking ability, making them more independent and creative thinkers.

Keywords: *English language, literature, teacher, teaching, methods*

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА У УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Методы преподавания учителей английской литературы направлены на повышение интереса учащихся к литературе и развитие навыков критического мышления. Учителя обогащают процесс обучения с помощью различных подходов, таких как аналитические дискуссии, групповая работа, творческие проекты и мультимедийные презентации. Один из методов обучения — помочь учащимся понять контекст путем сравнения классических и современных произведений литературы. Кроме того, учителя укрепляют эмоциональные и аналитические связи учащихся, вводя интерактивные методы обучения, такие как драматургия, ролевые игры и письменные задания. Использование современных технологий, например, использование литературных форумов и интернет-ресурсов, делает процесс обучения более увлекательным. Преподаватели предоставляют задания, адаптированные для разных групп с учетом индивидуальных стилей обучения. В целом методы учителей английской литературы направлены на более глубокое понимание учащимися литературы и развитие литературного творчества. Эти подходы повышают мыслительные способности учащихся, делая их более независимыми и творческими мыслителями.

Ключевые слова: *Английский язык, литература, учитель, преподавание, методы.*

1. GİRİŞ

Ədəbiyyat insan təcrübəsinin dil vasitəsilə ifadəsidir. Bu, yazının özünəməxsus bir yazı əsərinin yaradılmasına səbəb olan dil manipulyasiyasında müəyyən qədər sərbəstlik tətbiq etdiyi yeganə mövzudur. Bu səbəbdən də bədii mətn öz xüsusiyyətləri ilə yanaşı, onu digər mətn növlərindən fərqləndirən xarakterlərə malikdir. Bu baxımdan ədəbiyyatın tədrisi təbiətinə və əldə etməyi gözlədiyimiz məqsədlərə cavab verən xüsusi yanaşma və metodlar tələb edir. Buna görə də, bu tədqiqat işi vasitəsilə biz universitet tələbələri üçün ədəbiyyatın tədrisi ilə bağlı bəzi praktiki fikirlərlə töhfə vermək məqsədi daşıyıyıq.

2. ƏDƏBİYYAT İCMALI

Ədəbiyyatın tədrisində istifadə olunan yanaşma və metodlar öyrənmələrin səviyyəsinə və hədəf məqsədlərə görə bir kontekstdən digərinə fərqlənir. Rohaniya lazım olan vacib bir fərqlə işarə edir; ədəbiyyatın öyrənilməsi və ədəbiyyatdan dilin tədrisi üçün mənbə kimi istifadə edilməsidir. Tədris ədəbiyyatının bəzi üstünlüklərini qeyd etməklə yanaşı, alim poeziyanın tədrisində müzakirədən əvvəl, və sonrakı fəaliyyətləri təşkil etməklə sinif müzakirəsindən istifadə etməyi təklif edir.

Pearson Qualifications tərəfindən nəşr olunan ədəbiyyatın tədrisinə yanaşmalar adlı məqalədə. Bədii Mətnlərə (2018) cavab olaraq, kontekst, süjet və quruluş, forma və janr, mövzular və məsələlər, dil və üslub, personajlar və əlaqələr və nəhayət, Qəbul və Təfsir daxil olmaqla, bədii mətnin aspektlərinə diqqət yetirilir. Hər baxımdan əlaqəli fəaliyyətlər var. Konteksti nəzərə alaraq illüstrasiya etmək üçün bəzi fəaliyyətlərə tələbələrədən mətnin necə və nə üçün yazıldığının soruşulması, sosial və tarixi kontekstlə yanaşı yazıçının bioqrafik təfərrüatlarının axtarışı, sonda isə müasir yazıları və digər əsərləri özündə əks etdirən ədəbi konteksti nəzərdən keçirmək daxildir.

Ədəbiyyatın tədrisini müəllim üçün rahat etmək üçün Golden (2023) tərəfindən təklif olunan praktiki strategiyalar var. O, şagirdləri dərslə gəlməmişdən əvvəl oxumağa həvəsləndirmək üçün viktorinalar təklif edir [6]. Buraya aşağıdakılar aiddir:

- tələbələrədən müzakirə üçün suallarla sinifə gəlmələrini xahiş etmək;
- müəllimlərdə iştirak imkanlarının təmin edilməsi;
- mətnin təhlilinə nəzəriyyənin daxil edilməsi;
- tələbələrlə konkret parçaları müzakirə etmək;
- tələbələrin dərhal cavab verməkdə çətinlik çəkdikləri halda sinifdaxili müzakirəni sinifdaxili yazı tapşırığına çevirmək;
- qrup fəaliyyətləri;
- müəllimlərdən qaçmaq sükutu onun səsi ilə doldurmaqdan çəkinməli və şagirdlərə düşünüb cavab vermək üçün kifayət qədər vaxt verməlidir.

3. ƏDƏBİYYAT VƏ ƏDƏBİYYAT BACARIQLARI

3.1. Ədəbi bacarıqların tərfi

Əsasən, ədəbiyyatın mütaliəsi iki əlaqəli istiqamətə gedir; biri hekayədən həzz almaq və onun çatdırdığı insan təcrübəsidir; ikisi, yazıçının dildə təzahür edən, mövzu və mənalarnı çatdıran bədii-estetik yaradıcılığına verilən qiymətdir. Əslində yazıçının bədii strategiyalarını təhlil etmək, ideyalarını müzakirə etmək çox böyük nəticələr verir. Tələbə ədəbi bacarıqlar əldə edəcək ki, bu da onu təkcə yaxşı ədəbiyyat oxucusu deyil, həm də qeyri-bədii mətnləri oxuyarkən istifadə edə biləcək, özünü və başqasını başa düşə bilən, mövzuları müzakirə edə bilən, düşünən şəxsiyyətə çevrilən xüsusi koqnitiv bacarıqlara malik bir fərd olacaq.

Ədəbi bacarıqlar fərdin bədii əsərlərlə qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində əldə etdiyi bir növ bacarıqlardır. Bunlara tənqidi təfəkkür, söz ehtiyatı, yazı, mətni təhlil etmək və onun əsas mövzularını və personajlarını, onların motivasiyalarını və effektiv ünsiyyət qurmaq bacarığı daxildir [4].

Digər tərifdə deyilir ki, ədəbi bacarıqlar ədəbiyyat haqqında oxumaq, anlamaq, şərh etmək və ünsiyyət qurmaqda bilik və texnikaya aiddir [12].

3.2. Tənqidi təfəkkürün inkişafı

Tənqidi təfəkkür oxuduqlarınız, eşitdikləriniz, söylədikləriniz və ya yazdıqlarınızla bağlı sual verdiyiniz, təhlil etdiyiniz, qiymətləndirdiyiniz, şərh etdiyiniz və mühakimə etdiyiniz bir düşüncə növüdür. Tənqidi termini yunanca “kritikos” sözündən gəlir, mənası “mühakimə etmək və ya ayırd etmək” deməkdir. Yaxşı tənqidi düşüncə etibarlı məlumat əsasında mühakimə yürütməkdir.

Ədəbiyyat dərində tələbələr öz fikirlərini ifadə etməyi, mətn daxilində nəticə çıxarmağı və ya mətnlə xarici dünya arasında əlaqə qurmağı, səbəb-nəticə əlaqələrini izah etməyi, faktları müqayisə etməyi və ədəbiyyatdan öyrəndikləri fikirləri yeni vəziyyətlərdə tətbiq etməyi məşq edəcəklər [12].

Bu baxımdan, tələbələr yazıçının mətn strategiyaları, mesajı haqqında perspektiv inkişaf etdirəcək və ədəbiyyatdan kənar digər kontekstlərdə tənqidi təfəkkürdən istifadə etmək qabiliyyəti ilə yanaşı, onun xarici anlayışlarla necə əlaqəli ola biləcəyini müəyyənləşdirəcəklər.

3.3. Fərqli Mədəniyyətlərin və İnsan Davranışlarının Tədqiqi

Mədəniyyət müəyyən etmək üçün geniş bir termdir. Buraya dil, ideyalar, inanclar, adətlər, tabular, kodlar, institutlar, alətlər, texnikalar, sənət əsərləri daxildir. O, həmçinin dəyərləri, inancları, biliyi əlaqələndirir. Mədəniyyət ilk növbədə incəsənət, ədəbiyyat, dil, eləcə də insanların şifahi və qeyri-verbal davranışlarında özünü göstərir (Axtar, 2022).

Ədəbiyyat da öz növbəsində cəmiyyətin bu inanc və dəyərlərini dili ilə çatdırır. Əslində ədəbiyyat cəmiyyətin, öz dövrünün ruhunun əksidir. Cəmiyyətdə baş verənlər birbaşa və ya dolayısı ilə ədəbiyyatda öz əksini tapır. Buna görə də ədəbiyyatın tədqiqində onun yazıldığı və ya alındığı sosial, siyasi və iqtisadi kontekstdə olması lazımdır.

3.4. İdeyaların inkişafı

Ədəbiyyatı oxuyarkən biz başqa fikirlərlə qarşılaşırıq. Bu, başqasının anlayışını inkişaf etdirməyə və empatiya qurmağa kömək edir. Bundan əlavə, o, bizim fərziyyələrimizə toxunur və bizi ətrafımızdakı dünyanı tənqidi şəkildə nəzərdən keçirməyə aparır. O, həm də insanları buna uyğun hərəkət etməyə sövq edən sosial və siyasi şərtlər üçün bir yer olduğunu göstərir (ardaa, 2023).

3.5. Dil bacarıqlarını təkmilləşdirmək

Bədii mətnlər linqvistik məlumat üçün zəngin mənbədir. Bu, onlara sintaktik və leksik strukturların modellərindən əlavə, dinləmə, danışma, oxuma və yazı kimi dörd bacarıqları tətbiq etməyə kömək edir.

Tələbələr bu yolla, sözlərin, ifadələrin, fraza felilərin, çoxlu mənaların və deyimlərin müxtəlif istifadəsini öyrənirlər.

3.6. Yazı Bacarıqlarını Təkmilləşdirmək

Ədəbi əsərlərlə tez-tez tanış olmaq tələbələrə yazı fəaliyyətlərində istifadə edə biləcəkləri, sonralar da inkişaf etdirə biləcəkləri sintaktik strukturları və leksik elementləri tutmağa imkan verir.

4. İNGİLİS ƏDƏBİYYATININ TƏDRİSİ ÜÇÜN TƏKLİF OLUNAN METOD VƏ TEXNİKALAR

Ədəbiyyatın tədrisi üçün konkret yanaşma və ya metodun qəbulu yaxud uyğunlaşdırılması bir çox amillərlə şərtlənir. Hər şeydən əvvəl ədəbiyyat müəlliminin ədəbiyyatın təbiəti, onun tədrisinin arxasında duran məqsədlər ilə bağlı şərait (yəni, öyrənənlərin yaşını, maraqlarını, idrak səviyyəsini və onların bilik səviyyəsini nəzərə alaraq) tutduğu fəlsəfədir. Bu səbəbdən də müəllimlər ədəbiyyatı sinifə təqdim etmə tərzində fərqlənirlər. Aşağıda mən ədəbiyyatın necə təqdim edilməsi və öyrədilməsi ilə bağlı təsəvvürlərimi təqdim edirəm.

Əslində, ədəbiyyatın öyrənilməsi və ədəbi təhlil o şərtlə çətin məsələ deyil ki, müəllim öz şagirdlərini mətni həzz alaraq araşdırmağa imkan verən adekvat vasitələrlə təchiz etsin.

4.1. Əsas ədəbi biliyin yaradılması

Ədəbiyyat linqvistik istehsalın seçilən növü olduğundan, ona xüsusi yanaşma tələb olunur. Ədəbi təhlilə başlamazdan əvvəl bəzi əsas anlayışlar və biliklər müəyyən edilməlidir. Birincisi, ədəbiyyatda biz şərh, izah və ya ifadə etmirik. Təfsirdə biz hərfi mənadan kənara çıxırıq. Məsələn, biz ədəbi vasitələri simvol, ironiya, eyham, və s. ilə personajın qurulması və onun yazıçının çatdırmaq istədiyi mövzunun əlaqəsini şərh edirik. Bəzi vaxtlarda hekayənin yazıçının danışdığı mənadan tamamilə fərqli olduğu bəzi ədəbiyyat əsərlərinə rast gəlirik. Nümunə üçün, Ceyms Coysun Evelin qısa hekayəsi. Görünür, bu, Dublində yaşayan və fabrikdə işləyən və anasının ölümündən sonra alkoqolik atasına və iki qardaşına rəhbərlik edən Evelin adlı bir qızın hekayəsidir. Hekayə XX əsrin əvvəllərində Britaniyada qadının vəziyyətinə istinad edir. İkincisi, tələbələrə ədəbi janr anlayışını aydınlaşdırmaq və hər bir janrın xüsusiyyətlərini müəyyən etmək vacibdir. Bunun işığında onlar bədii mətni onun janrını nəzərə alaraq oxuya bilirlər ki, bu da öz proqnozlarını və fərziyyələrini irəli sürməyə kömək edəcək.

Üçüncüsü, hər bir bədii əsər elementlərdən, yəni baxış bucağından, personajlardan, zamandan, məkandan, tondan, əhval-ruhiyyədən, dil alətlərindən, nitq fiqurlarından və süjetdən ibarətdir. Məsələn, nöqtəyi-nəzərdən birinci şəxs, üçüncü şəxs və ikinci şəxs kimi bir çox növ var. Hər bir növün yazıçının çatdırmaq

istədiyi ideyaya aid xüsusi funksiyası var. Personajlarda yazıçının personajı təqdim etməsinin bir çox yolu var. Bunları aşağıdakı kimi sıralaya bilərik:

- İstər birbaşa yazıçı öz personajları haqqında tam məlumat verir;
- istərsə də oxucular xarakter haqqında nəticə çıxarmağa səy göstərməyəcəklər;
- yalnız fiziki təsvir vasitəsilə oxucuya xarakterin şəxsiyyəti haqqında öz qənaətlərini çıxarmaq üçün yer vermək;
- digər iki personaj arasında söhbət vasitəsilə, ya da, onu ruhi vəziyyətini və ya hisslərini əks etdirən müəyyən bir vəziyyətə salmaqla;
- başqaları arasında hekayədəki roluna uyğun gələn simvolik bir ad vermək.

İdeya, bu elementləri təbii qəbul etməməyə məcbur etməkdir. Əksinə, hər bir elementin qurulma tərzini yazıçının mətn strategiyaları və mənalari ilə əhəmiyyətli dərəcədə bağlıdır. Buna görə də, hər hansı bir bədii mətni oxuyarkən, öyrənənlər avtomatik olaraq bu məlumatı xatırlayır və oxuyarkən layihələndirirlər.

Dördüncüsü, ədəbi əsər müəyyən bir dövrdə istehsal olunur. Bu zaman dövrü müəyyən bir ədəbi cərəyana aiddir. Buna görə də, şagirdlərə ədəbi cərəyan anlayışını və onun xüsusiyyətlərini qavramaq tövsiyə olunur. Bu baxımdan mətni belə bir hərəkətin ideya və xüsusiyyətləri işığında oxuya bilərlər. Bu cür biliklər mətnin başa düşülməsinə işıq salardı.

Beşincisi, ədəbiyyat nəzəriyyələri uzun illər əvvəl ədəbiyyatın tədrisinə daxil edilmişdir. Nəzəriyyələr öyrənənlərə mətni yazıçının mesajına baxış tərzinə uyğun olaraq konkret nöqteyi-nəzərdən oxumağa imkan verir. Ədəbiyyat nəzəriyyələri müəyyən dərəcədə qərəzli mütalələrin qarşısını alır. Əslində, bunlar öyrənənlərə mətn daxilində xüsusi məsələlərə və strategiyalara diqqət yetirməyə istiqamət verən prinsiplərdir. Beləliklə, ədəbiyyat nəzəriyyələri və onların müxtəlifliyi haqqında biliklər ədəbiyyatşünaslıqda əvəzolunmazdır. Lazımi məlumat bazası və adekvat alətlər yaratdıqdan sonra müəllim fəaliyyətlərin layihələndirilməsində aydın məqsədlər qoyan müəllimin rəhbərliyi altında tələbələrin mətni müstəqil tədqiq etmələri üçün daha çox yer buraxaraq, müəllim mərkəzli yanaşmadan öyrənən mərkəzli yanaşmaya keçir.

5. NƏTİCƏ

Bu tədqiqat işində biz ingilis ədəbiyyatının tədrisi üsulları ilə bağlı fikirlərimizi bölüşməyə çalışdıq.

Ədəbiyyat icmalı göstərir ki, hər bir alim ingilis ədəbiyyatının tədrisi üçün özünəməxsus metod hazırlayır, çünki hər kəsin ədəbiyyatın təbiəti, onun məqsədləri və onun tədrisi ilə bağlı şəraiti, o cümlədən tələbələrin yaşı, onların idrak səviyyəsi və mədəniyyəti haqqında öz təsəvvürü var.

Ümumilikdə ədəbiyyatın tədrisinin əsas məqsədi tələbələrdə ədəbi sərişələrin inkişaf etdirilməsidir. Bunun üçün biz aşağıdakıları təklif edirik:

1. ümumi məlumatın yaradılması, başlanğıcda Formalist yanaşmanın tətbiqi,
2. sosial-tarixi və mədəni fonun müəyyənləşdirilməsi,
3. xüsusilə öyrənənlər üçün oxu fəaliyyətlərinin layihələndirilməsi,
4. müzakirələrin aparılması, nəzəriyyəyə əsaslanan yanaşmanın tətbiqi.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYATLARIN SİYAHISI

1. Alina Nicoleta Padureau (2015). Approaches to teaching literature in EFL Classroom, in, Researchgate.net/publication/301696321_approaches_to_teaching_literature_in_EFL_classroom.
2. Ardaa (2023). The power of literature : how it shapes society and culture. From cultural expression to social change, exploring the impact of literature on our world, in, medium.com/illumination/the-power-of-literature-how-it-shapes-society-and-culture-28dc42f04222. Accessed : 25.02.2024.
3. Approaches to teaching literature. responding to literary texts. (2018). Accessed in: <https://qualification.pearson.com>. Accessed: 29.02.2024.
4. Indeed Editorial Team (2023). How to teach literature skills in the classroom, in, Indeed.com/career-advice/career-development/how-to-teach-literature-skills. Accessed: 23.02.2024
5. Maria Olausson (2006). Interpreting and discussing literary texts : a study on literary group discussions, in, diva-portal.org/smash/get/diva2 : 205809/FULLTEXT01.pdf. Accessed in : 24.02.2024.
6. Michelle Golden, Phd. (2023). How to teach literature to college students, in <https://www.wikihow.com/Teach-Literature-to-College-Students>.
7. Nabil N. Noaman (2013). Literature and language skills, in, AL-USTATH. No.204. Volume Two 2013 AD, 1434 AH.
8. Oleh ; Jaftiyatur Rohaniyah (2024). Techniques in teaching literature.
9. Sandy Ferianda (2017). The application of literary theories in literary texts, in, Live journal : Journal of linguistics and literature. Volume 1.No.2. Juin 2017.
10. Tawhida Akhter (edit). (2022). Culture and literature. Cambridge scholars publishing.
11. Ugochi Happiness Ikonne (Phd). The Teaching of literature : approaches and methods, in : International journal of education and evaluation. ISSN2489-0073.Vol.2.No.5.2016, in, www.iiardpb.org. Accessed : 26.02.2024
12. Zippa Team (2022). What are literary skills, in, Zippa.com/answers/what-are-literary-skills/. Accessed : 28.02.2024

Rəyçi: Rəcəbli Arzu Qəzənfər qızı